

Marijana ZEČEVIĆ*, marijanazecevic@gmail.com

ИСТОРИЈА И ПЛЕМЕНСКИ ИДЕНТИТЕТ КАО ТРАНСЦЕНДЕТАЛНИ ЕГО У РОМАНУ „НЕПОМЕНИК“ ВИДАКА МАСЛОВАРИЋА

APSTRACT: *The novel Nepomenik establishes an ontological polemic on the nature of being, engaging with general, fundamental, and constitutive determinations that shape human life. It presents the exposition of the problem of the “other’s experience” and how it affects the personal, preventing the foundation of the self from becoming solipsistic. The novel portrays a psychological profile of the protagonist, the fate of the ancestors, the relationship with ideology, Stalin and Russia, Goli Otok, and how these circumstances influenced their identity and life. Nepomenik is composed of material that Maslovarić sublimates through customs, the law of the mountain and wilderness, incantations and prayers, dirges, superstitions and beliefs, rites, birth and death, blood feuds, and ideologies. Taking the individual’s fate as its theme, the novel attempts to anthropologically decipher the question of human existence and life itself. The relationship between Zahar and the “nepomenik” becomes a monadic intersubjectivity of his being—a reduction of transcendental experience inherited as ancestral fate, and the external subjectivity that conditions his destiny as a constituting ego.*

KEYWORDS: *Hegel, Husserl, Borislav Pekić, Miodrag Bulatović, Slobodan Šijan, Dušan Kovačević; logos, vampire, nepomenik, solipsism, anthropology, sophists, nihilism, transcendental ego, intersubjective world, ontic, ontological, monadic, baroque, anthropological, tribal, identity, Stalinism*

Увод

Сукоб Тита и Стаљина историографија узима као однос који је имао за последицу и неке промјене унутар савезничких и дипломатских

* Ауторка је магистар политичких наука, књижевница и књижевна критичарка.

односа, као и односе на геополитичком плану. Упркос томе што је Југославија сматрана најближом савезницом Москве, историографија узима да је промјена Титове спољне политике умногоме утицала на однос ова два лидера. Отуда, 28. јуна 1948. године, на засиједању Информбиороа (организације већине комунистичких партија Европе) донесена је Резолуција, те објављен јавни текст у којем се Југославија и њено руководство оптужује за одступања од совјетске доктрине. Тиме Резолуција позива и на рушење Тита.

Иако сукоб Тито-Стаљин подразумијева на први поглед ривалитет и антагонизам, интенционално је та релација, у ствари, појам који у том моменту конотира геополитички курс и међународне односе. Стога, по први пут, након што се једна комунистичка земља одвојила из совјетског окриља, те успоставила дипломатске односе са САД-ом и Великом Британијом, Југославија у даљој фази, након смрти Стаљина, поправља односе са СССР-ом, али се окреће новим савезницима и концепту (несврставање).

Раскол са Стаљином подстакао је талас репресија, не само према отвореним следбеницима Стаљина, већ и оним који би потакли сумњу (тзв. ибеовцима). Под тим оптужбама, од 1948. до 1956. године неколико десетина хиљада ухапшено је и затворено у неки од логора и затвора за интернацију ибеоваца. Најпознатији међу њима су Голи оток и Свети Гргур.

Једна од тих жртава сопствене идеологије - глорификовања Стаљина и Русије, голооточки затвореник, јесте Захар Никодимов, јунак романа *Непоменик* Видака Масловарића.

Непоменик као редукција трансценденталног искуства

Полазећи од Пекићевог Адама Трпковића, у роману *Како упокојити вампира*, који се рехабилитује након 22. године, као појавна савјест Конрада Рутковског – поручника Гестапоа из 1943. године, у новије вријеме тој плејади се придружује *Непоменик* Видака Масловарића, као симбол Захарове „отете душе“ и истинске коби, запосједнутог који прихвата изгубљеног себе.

Ко је заправо непоменик? Непоменик је давни дуг крви који су морали да плате „тек рођеном и толико чеканом мушком главом“.¹

За разлику од писане заоставштине, двадесет шест писама и два *post scriptuma* др фил. Конрада А. Рутковског, професора средњовјеквне историје на Универзитету Хајделберг, упућених доценту за исто-

¹ Видак Масловарић, *Непоменик* (Подгорица, УКЦГ, 2023), 49.

рију XX вијека Хилмару Вагнеру, која је Пекићу послужила при конституисању романа *Како упокојити вампира*; нажалост, када су у питању списи Захара Никодимова, његова исповијест и заоставштина, која би могла послужити Видаку Масловарићу, као свједочанство и грађа – спаљени су, одмах након смрти Захара.

„Ја сам све то ћутке посматрао. Знао сам да се више, ни у ствари, ни у хрпи пожутјелих папира у којима је била исписана његова животна прича, не могу изједначити његов пут и његов сан. Знао сам да јесте био и да га више нема.

Дијељење његове исповијести, коју је неко тога дана пронашао и на брзину запалио, сасвим близу куће, брзо је развијао вјетар. Освета, коју је још једном учинио непоменик, убијајући га и након његове смрти, није га више дотицала.“²

Масловарић узима лик Захара Никодимова, замећући антрополошко питање о човјеку и факторима који условљавају његову судбину, залази у примордијалне узроке по којима се у животу једног човјека, касније, одвија све без његове воље, условивши његов живот мимо самог себе и личне слободе.

Масловарић полази од принципа а priori, како би покушао „да расплете и одвоји вјешто уплетено предиво рађања и смрти“,³ да постави хипотезу –шта је човјек, идентитет, живот и судбина?

Роман отвара питање о судбини, о човјеку и срећи, посриједи којих је честица као аналгон којим писац покушава да одгонетне мисао постојања. Отуда је (парафразирају Масловарића), „живот налик ситном пијеску који неумољиво измиче између прстију“.⁴

Оно што је код Хегела *so*, као мотив, на чијем примјеру одгонета питање суштине, питање општег и оног што је *овдје и сада*⁵, код Масловарића су *пијесак* и *пиринач*, честице које узима као филозофске јединице и поређења, покушавајући да епистемолошки досегне суштину и одгонетне питање човјека и смисла.

„Често му је, штитећи његову срећу, говорила да је она налик зрну пиринча. Кратко се уз одјек, закотрља, а онда, лако и брзо, у тишини нестане.“⁶

Захар Никодимов, ни очев него *никоји* –*безимени*. У том припадању стоји оно *нихил*, НИКО и ДИМ; дим као тамни плашт који носи

² *Ibid*, 14.

³ *Ibid*, 43.

⁴ *Ibid*, 6.

⁵ У књизи *Феноменологија духа* (Београдско издавачко-графички завод: Редакција „Култура“ 1974), 69, 70.

⁶ Видак Масловарић, *Непоменик* (Подгорица, УКЦГ, 2023), 44.

смрт, која се била разиграла преко планине, апокалиптично јурећи да га још у колијевци убије.

„Назови се именом који ти више нико неће одузети,“⁷ свјестан је Захар да треба да пресијече и да крене другим путем, али не успијева да се ослободи овог *нико*.

„Шта ћу бити: безимени, све и ништа?! Број који се тешко памти. Један од оних који сада завјетно ћуте, о коме туђа уста брину. За кога кажу: јадо! Ево му сада“.⁸

Стога, роман успоставља и једну нихилистичку идеју, која потиче и из ничеанске теорије супротстављања афирмацији живота.

У том смислу, Масловарић отвара полемику на релацији *Ја* као *ега* и *стварности туђе* за мене, атавизма, који постаје Захаров *трансцендентални его*, као усуд предака, који конституише његов субјективни свијет, управљајући му живот као закон судбине. Отуда, бавећи се случајем Захара Никодимова, роман отвара полемику *редукције трансценденталног искуства на сферу својствености*, дакле, оног искуства Туђе, прије његовог рођења, а које постаје његово апстраховано искуство, дух непоменика којег се треба ослободити. Тај апстраховани свијет Захара Никодимова, непоменик, брише негов интерсубјективни свијет у којем ишчезава смисао за објективно, за вољу као природан нагон за животом. Засјењен тим атавизмом бива погођен његов живот и његово психофизичко *Ја*. Отуда су патња, страх, смрт, безнађе и нихилизам осјећања и стања духа која носе ликови овог романа.

„Призивам себе издајицу. Суочавам га са таваницом. Увјерен сам да ћемо ја и ја заједно потонути. Али, не видим страх у њему. Он мудрије од мене пркоси. Понављам: замахнућу хитро –нека коначно одем у врхове, вјечно бијеле.“⁹

То друго *Ја* које носи као *искуство туђега* је и осјећај запосједнутости и кривице, као експлицитни и имплицитни интенционалитет у којем се развило то Захарово Не-ја.

„У ствари, све је давно сведено и записано. Мени ове вечери није суђено да се видим тамо гдје бих да се сачекам и нешто, најзад, промијеним, да неког другог, кога не знам, окривим за то што ме више нема, што се звијезда на мом челу распала у комадиће. Заклињао сам се да је не дам, да ћу са њом под камен, а она, умјесто да заблиста, покупи сву таму овога свијета и мене са њом.“¹⁰

⁷ *Ibid*, 9

⁸ *Ibid*, 8.

⁹ *Ibid*, 10.

¹⁰ *Ibid*, 11.

Као и Пекићев Конрад Рутковски и Захар Никодимов је покушао да се тог *вампира* ријеши и ослободи, отуда мотив *омче* и у једном и у другом роману имају психолошку и онтичку функцију као увод и расплет драме. Самоубиство свакако није начин, али Захар за разлику од Конрада није добио, наједном, ону снагу и вољу која би га одвратила од те кобне намјере.

„Ноћ је њега привољела, у тренутку када је схватио да му се на овом свијету само тама у очи враћа, да разлике између овог и оног свијета нема“,¹¹ психичко стање је Захарово по којем се читава дубока депресија. Отуда дим, мрак и црна боја носе симболичко својство романа, као дух таме који оргија.

„Лик непоменика ме одасвуд прати, и све моје би за њим, као у оне давне дневи кад су дрхтали планина и тужни ликови пред њим. И овој омчи бих да угодим, иако се иза ње невјешто скривам, жељан да ме коначно спаси, да ми кроз њу прамен друге свјетлости сине и нешто ново, из далека. Милост нека изненадна да ме такне. Узалуд. Последња мисао се већ котрља, а у њој свадбени пој, одјеци дјетињег смијеха и све за чим ова душа жуди. Браним душу –трајала је давно. Сада, као слабашна искра, наочиглед гасне. Нагиње тавном. Нишаним је, и она мене. Ни један знак добре воље из ње, али ни ја не умијем да молим, иако знам – има ли ње у мени, биће и мене у њој. Бесмислено, кажем: Чему... Већ се кобно растајемо испод греде црвоточне, која више не цвиле као некад. Ваљда и она чека мој сљедећи покрет. Душа моја, моја снага, куд замаче!? Ко је оте!?

Јасно чујем како између мене и мене неко гласно бунца: твој живот, Захаре, налик је ситном пијеску –неумољиво ти измиче између прстију. Залуд се сакупљаш и примичеш срцу. Нијеси умио да се загледаш у њега. Све би ти се давно рекло и не би те убило, као што је.

То што чујеш нијесу благослови, већ откуцаји зидног сата, који ти сабира ове последње тренутке. Његово клатно над твојом главом лебди и уједначено тик-так, између четири зида, твоје самоће леди.“¹²

Отуда однос *између мене и мене* је органско јединство између Захара и непоменика, који постаје монадолошки интерсубјективитет његовог бића, синтетичко јединство потврђивања другог у њему, као трансцендеталност кроз искуство предака. Отуда непоменик није феноменолошка појава, дакле, оно што би могло бити у његовој свијести,

¹¹ *Ibid*, 152.

¹² *Ibid*, 6.

већ редукција трансценденталног искуства које носи као усуд предака и туђи субјективитет који условљава његову судбину као конституишући его.

Стога, роман *Како упокојити вампира* успоставља полемику о непоменику као тзв. „искуство туђег“, које на неки начин искључује Захарово аутентично Ја.

Хусерл то објашњава „како мој его унутар своје својствености може под називом »искуство туђег«, да конституише управо другог – на неки начин као свој *аналгон* – дакле с једним смислом који конституисано искључује од конкретног постојања конкретног Ја-сам што конституише смисао? Ово се најпре тиче било које врсте *алтер его*, али онда и свег онога што од њих добија смисаона одређења, тиче се, укратко, објективног света у правом и пуном значењу.“¹³ (Подвукла М.З.)

Тај Други је субјективно глас предака, савјест, а у објективном смислу идеологија, систем, увјерења, која утичу на судбину и интегритет појединца. У овом случају то трансцендентално искуство и објективна збивања суочила су Захара Никодимова, искључујући га у својству Ја-сам који конституише свој сопствени живот као смисао и бивствујући его.

„Ником није говорио како га непоменик прати цијелог живота, да чека тренутак у коме ће, ипак платити дуг који није учинио, који му је давно опроштен. Мислио је: памтили би га у причи другачијој од ове, по завјету и светковини у дан када се све догодило. У њега би се заклињали и не би, кад му се помене име, говорили: Сачувај боже и одаљи од ове куће. То га је бољело као и све друге ране које је у себи носио, које нико није могао да види осим Ануше, а она је заувјек била –далеко.“¹⁴

Атавизам, проклетство предака и крвне освете увријежило се у њему као и вампир – *непоменик*, који му је узимао душу и сисао крв, исту ону крв која му је на рођењу опроштена.

Но, за разлику од Пекићевог јунака Конрада Рутковског, ком се вампир у лику Адама Трпковића појављује након 22 године, као његова појавна савјест, Масловарићевог Захара Никодимова *непоменик* готово да није ни напуштао, као пренатални его који је тињао у њему, оно дубоко затрто и уђуткано, усуд, атавизам, алтерего његове бити који га је запосјео. Требало га се ослободити. Требало је непоменика очистити из свог кода. Требало га је упокојити.

¹³ Група аутора; Едмунд Хусерл, *Пета картезијанска медитација* (Сарајево, Гарнизонска војна библиотека), 92.

¹⁴ Видак Масловарић, *Непоменик* (Подгорица, УКЦГ, 2023), 136.

„Дошао је непоменик да нам каже да смо мртви. Да смо мртви прије рођења. Да смо мртви прије живота. Ни име му није битно, душу тражи.“¹⁵

Како би зашао у примордијалне узроке тамне стране историје, кроз одлике племенске свијести и крвне освете, Масловарић тумара по прошлости кроз атавизам *непоменика*, дубоко утканог у судбину Захара Никодимова. Узроци Захаровог нихилизма, *као конституишућа компонента искуства туђе* –искуства објективног свијета, који постаје резултат редукције Другог-Ја које условљава Не-Ја, као питање идентитета и судбине.

Роман говори о напаћеном човјеку, чемеру и јаду горштакког живота, глади, страдању, усуду, отварајући питања слободе, психолошког и психичког стања човјека, социјалног стања напаћеног народа, идеологије и идентитета, вјере и сујевјерја. Филозофија нихилизма, утемељена на стању духа главног јунака бива дубоко уткана у структуру дјела.

„Размишљао је: шта прво у себи да спаси –хиљаду ничега.“¹⁶

Пепео је заправо прасупстанца ватре, као прах из којег је све настало и у који се све на крају враћа, као искра живота, као пламен који израња из пепела, из оног ништа, које настаје тек након поништења бића и пожртвовања. Отуда је пепео, као мотив, уз дим и тмину, један од кључних мотива романа, логос, огњиште, али и симбол племенске свијести и тамног вела историје.

„Говорио ми је, наговјештавајући своју одлуку, да долазимо из праха, да се у прах загрћемо, а између, и ако заблиста, кратко траје и исто толико памти.“¹⁷

Баба Иконија, с друге стране, носилац је тог својства огњишта по ком је пребирала, вадећи из жара олово којим је страву сливала. Она је носилац и фолклорне свијести живља који је сујевјерјем покушавао да одгонетне и предуприједи нека животна питања. Њен портрет носи посебну естетику и Масловарићев осјећај за психологију лика.

„Изједначена са полутамом и димом, који је покривао изобличене људске ликове око огњишта, личила је на онострано биће које погубљено вијековима лута планином. Нико поуздано није знао од којих је, ни када је рођена. Сви и они најстарији у селу, памтили су је таквом, а тако сам је и ја запамтио. Погурена, мршава, избораног лица, са орловским носем и, у тмини једва назирјућа, два изблиједјела старачка ока. Бркове и браду није бријала, а могла је.“¹⁸

¹⁵ *Ibid.*, 50.

¹⁶ *Ibid.*, 102.

¹⁷ *Ibid.*, 150.

¹⁸ *Ibid.*, 19.

Роман успоставља полемику између логоса и сујевјерја, судбине и воље као инерције живљења, живота и смрти, система, слободе и идентитета. У роману имамо психолошки портрет јунака и кроз однос са идеологијом, те како се та доследност и приврженост одразила на њихову личност и живот.

Круг код Видака Масловарића није само његова естетска већ и филозофска линија, којом уцртава и одгонета меридијане рађања и смрти.

У праћењу психолошке драме Захара Никодимова, писац у једном моменту прекорачује оквире романа, као и сам Црњански, гдје симболом звијезде, залази у метафизичке просторе одгонетајући питања судбине. Оно што је код Црњанског „плави круг и у њему звезда“, зенит, слобода, тежња за смислом и надземаљским, водила, као компензација за тежак и мучан живот, тако и код Видака Масловарића имамо круг и звијезду, два симбола која треба саставити у то органско јединство смисла.

„Најбоље је затворити круг на мјесту почетка.“¹⁹

Међутим, звијезда остаје заточена у кругу омче. Захаров једини круг који досеже као ослобођење, не успијевајући да састави њене праве дјелове: звијезду и круг као принцип *мушкарца и жене*. Тако и у структури романа ова два симбола су раздвојена по страницама књиге.

„Кроз омчу изнад главе све сад видим, чак и оно чега нема – сјајну звијезду узалудно како лута, док је поноћ не утиша. Сан о лијепом, на тренутак. Последњи којег у овом животу гледам. Не жалим. И сви други прхнули су прије почетка.“²⁰ (Подвукла М. З.)

Та звијезда у кругу коју је само једном досегао са Анушом, раздвојила се у та два растурена дијела, која се више никада нијесу саставила као цјелина. Као што и главни јунак *Сеоба*, након што је провео последњу ноћ са Дафином, губи *плави круг и у њему звезду*, док она нестаје из његовог погледа, тако се и *последња видјелица* троши након што су Ануша и Захар водили љубав.

„На каменом спруду чезнуо је мрак, сличан дубокој води. Прелиставао је давну успомену, увијек испочетка, као нову.

Ту је први пут дрхтао пред Анушином наготом, моћан у тијелу, мек у души. Збуњен, често, пред загонетком: шта учинити у следећем тренутку, док анђеол лебди ту – пред њим. Гледао је њене брежуљке, благодаран хладној води заиграној око њихових ногу. Подневно сунце мијењало им је боју, дужило сјенке, тањило струк, а кад зађе за гору, вода се стишавала, мекше ударала о камену стијену. Из дубоког вира израњала је студ.

¹⁹ *Ibid*, 10.

²⁰ *Ibid*, 10.

Онда су се враћали у живот, остављен јутром у журби, трошећи последњу видјелицу усукану око камених хриди уз обалу.²¹

Ануша као Булатовићева Луда Мара, из романа *Црвени петао лети према небу*, носи ону утопијску визију среће, након што је скренула с ума, узалудно чекајући изгубљену љубав и Захара. Како је рекао Зоран Глушчевић: „Није случајно та поетичност припала Лудој Мари, ишчашеној и из заједнице избаченој особи. (...) Луда Мара – то је права хришћанска душа безазлена и наивна пред злом, пред експлозијом демонијаштва која се припрема у људима...“

„Све што су хтјели Захар и Ануша, пропало је у бездан. Разбољели су своју срећу од почетка. У ствари, други су им помогли у томе.“²²

Стога, још један разлог губљења воље за животом је она Захарова „последња мисао која се котрљала, а у њој свадбени пој, одједи дјетињег смијеха и све за чим је његова душа жудјела“, парафразирам Масловарића. Остаје без потомства, због несуђене љубави с Анушом или пак суђене, али, како је већ речено, други су је покварили. Остаје без те воље, као сопствене суштине свијета. Како је рекао Шопенхауер:

„Али све је то само појава воље за живот, а концентрација, жижа те воље јесте чин оплођења. Према томе, у том се чину најјасније изражава унутрашња суштина света.“²³

„Ако ме питаш шта се његовој Ануши догодило током наредних љета, рећи ћу ти, ево. Дуго је чамила крај прозора очеве радње, притајена, као непогода. Ноћу обилазила Захаров гроб. Плашила пролазнике. Говорило се да није у памети, да је сасвим са оне стране живота, да више не може да се врати. И није, колико знам. Умјесто дјетињег терета у стомаку, привијала је кукурузну шашу. На леђима је носила јастук од перја, да јој фигуру савије према земљи. Увијек под црним велом. Била је мета варошкој деци. Гађали су је плодовима дивљег кестена, погађали је по цијелом тијелу. Ријетко се чула. Више ју је бољело изнутра. Није марила за друго. Грдили су их старији, говорећи да је грјехота, да је од себе и свијета отргнута давно, да је сјенка бившег живота, записана на прозорском стаклу, да охоли виде.“²⁴

Роман успоставља једну онтолошку полемику о бићу као бивствујућем у садејству са општим, фундаменталним и конститутивним

²¹ *Ibid*, 94.

²² *Ibid*, 140.

²³ Артур Шопенхауер, *Свет као воља и представа IV* (Београд, Феникс либрис, 2018), 339.

²⁴ Видак Масловарић, *Непоменик* (Подгорица, УКЦГ, 2023), 152.

одређењима, која на неки начин условљавају његов живот као судбина. Стога, роман успоставља експозицију проблема искуства туђега који утиче на оно лично, не дозвољавајући да фундира као солипсизам, дакле, као индивидуа којој је допуштено да вјерује у сопствено Ја и облик сопственог идеализма. Отуда Захар Никодимов поред усуда предака, као проклетство крви и *искуство другога*, бива жртва сопствене идеологије –глорификовања Стаљина и Русије, те због тога као голооточки затвореник губи све. У роману имамо, дакле, психолошки портрет јунака и кроз однос са идеологијом, те како се та доследност и приврженост одразила на њихову личност и живот.

Како је рекао Хусерл: „Дакле, *то по себи прво туђе* (то прво *Не-Ја*) је *друго Ја*.“²⁵ Управо тог *по себи првог туђега*, *Не-Ја* као непоменика требало се ослободити. Као и код Пекића упокојити вампира.

Роман је напојен пјесничким сликама, визуелним, акустичним, олфактивним и синестезијом, чиме умјетник створи психолошку атмосферу, осликавајући дух једног времена, како би дотакао саму срж бића и исконско, цурење подсвијести из онога што је записано.

Отуда имамо: јаук, јецај, зов таме, хук и крик сове, мирис паљевине, мирис печеног меса, воњ говеђе балеге, пуцањ, итд.

У роману, боја као носилац одређеног психолошког стања, физичке особености и осјећања, атмосфере и простора, има значајну улогу. Као што сликар угљеном по папиру оставља трагове, тако и Видак Масловарић развлачи „црну танку нит“²⁶, осликава паљевину и гаревину, огњиште и поцрњеле вериге, тамни вртлог, мрак, дим и пепео. Отуда црна боја има знатну функцију, у роману, упућујући на страдање, тугу, патњу, смрт и несрећу, којом писац као угљеном сјенчи ликове и догађаје, интензивирајући драматичну атмосферу и портрете. Тако остварује дубину, јер црна боја управо има ту снагу и карактер. Како би повећао њен интензитет, узима из сликарства онај познати поступак црно-бијелог контраста, као симболичку вриједност која упућује на распон свјетлости и таме, живота и смрти, добра и зла. Отуда црни повез и бјелило дјетињег лица чине контраст којим Масловарић виртуозно реализује атмосферу двију сила које су се нашле једна наспрам друге –смрти која вреба над колијевком, која још интензивније пулсира наспрам мирноће дјетета као јагњета, које као Андрићева Аска невиношћу савладава зло. (Видјети у роману сцену на стр. 59).

Снагом невиности још у колијевци смрт је савладао, но закон крви, као атавизам, бива јачи од вијећа и задате ријечи. Отуда Захар

²⁵ Група аутора; Едмунд Хусерл, *Пета картезијанска медитација* (Сарајево, Гарнизонска војна библиотека), 102.

²⁶ Видак Масловарић, *Непоменик* (Подгорица, УКЦГ, 2023), 54.

Никодимов бива потомак који сноси терет племенске свијести, иако се његовим рођењем пракса крвне освете службено прекида, али усуд непоменика, као гријех предака, живот му је кодирао као његова судбина.

Отуда је Захар Никодимов трагични јунак. Роман *Непоменик* носи свједочанство једног времена, проклетства крвне освете, истинску коб – као фатум предака.

„Прошле су тешке године наше и ваше патње. Речено је и потврђено. Крв вам је опроштена. Сада и за вијекове.“²⁷

Психологија ликова и дух којим одише роман, акустичне слике, тамне боје и тонови, носе јак емоционални набој, до граница да се и самом читаоцу душа стегне и само срце заболи, крв у жилама заледи, да од толике љепоте узвишеног бола и виртуозности и сам заплаче. Масловарић залази у дубоке сфере људске психе и страдања. Интензитет емоционалне снаге и набоја тежак је и за читаоца, који се не може суздржати а да не заплаче. Доживи катарзу. Роман читаоцу раздире душу болним растанцима, тамним тоновима, самоћом и тугом, црним марамама, огњиштем, апокалиптиком и ниҳилизмом.

Масловарић дијелом успоставља полемику са софистима по којима је ријеч била најплодотворније средство и зато су говору, као најнепосреднијем и најдјелотворнијем средству утицаја на људску душу, разум и осјећања, први почели да поклањају пажњу. Међутим, код Масловарића и мимо говора постоји онај један међупростор у који и ријечи, као у онај Захаров мрак, могу да утону или пак да лебде, да губе моћ.

„Шта су ријечи –измаглице!? И кад их не кажеш, оне лебде, као дашак зановијетни. Правдају, величају, убијају и на крају се у мук претворе – дуготрајни. Тако и ове. Грјешник, мишљах да ће их неко разумјети. У ствари, док их не кажеш, жудиш, а послјије, сиромашнији од свих, настојиш да их оправдаш, тражиш милост оних у чију се мисао гнијездиш дуго и тешко. То ме је хтјело.“²⁸

Психолошка дубина портрета у роману *Непоменик* је задивљујућа. Као да гледамо Рембрантове слике при приказивању драмских сцена, кроз снагу тог дејства таме, гдје се свјетлост тек назире у просторији, интензивирајући психологију и ликове, чиме роман умногоме стилски садржи **барокне** елементе.

„Искре младе сред огњишта потонуле у зијев таме, већ и мене тавним чине. И жижак се огласио. Пљушти прах. Никодима оца видим, са њим старце сједокосе, лик планине. Стару клетву би да скину. Поново се њој нагињем. Сјени слиједим ниоткудне...“²⁹

²⁷ *Ibid*, 59.

²⁸ *Ibid*, 152.

²⁹ *Ibid*, 8.

Сл. 1. Рембрант: *Јаков благосиља Јосифове синове*, 1656.

Обичаји, мука, патња, закон планине и дивљина, бајалице и молитве, тужбалице, сујевјерје и вјеровања, светковине, рађања, смрти, гријех, крвна освета, неправда, систем и идеологија, чине атмосферу романа *Непоменик*, који, сублимирајући све то, покушава антрополошки да одгонетне питање човјека и живота. Узимајући за тему судбину појединца, Масловарић залази у примордијално и тамну страну једног времена којим је била условљена и људска срећа, успостављајући грађу, на релацији горштакког живота, људске патње, светковина и фолклора, сујевјерја, мистерије и мрака, идеологије и система.

Масловарић као и Слободан Шијан у филму *Како сам систематски уништен од идиота* прича о трагедији појединца. Полази примордијално од несрећне прошлости и несрећне судбине човјека и мјеста, те долази до питања идеологије, земље и свијета. Тако и Масловарићев *Непоменик* садржи тај синдром уништења појединца и генерација, који су доживљавали голооточки затвореници, као заблудјели или опасни елементи друштва под оптужбом да су присталице монархије или пак стаљинизма, након раскола Тита и Стаљина.

Стаљинизам, као идеолошко питање, налазимо и код Душана Ковачевића у његовој драми *Балкански шпијун*, гдје имамо појединца као носиоца идеолошког и свјетоназорног, партије и система.

„Многи моји сапутници на Голом Отоку су прстом најрођенијих упућени, да би остатак преживио. У ствари, сви су горјели без изузетка. Погледај камене зидове порушених кућа у крају. Некада топлине човјеку, сада станиште високих вријежа и дивљине. Ту се више не рађа, нема смијеха. Сви их са страхом обилазе, као што ће и ову моју.

„Рећи ће: био Захар Никодимов. Велика звјерка. Погледај сада – рушевина. Није умро. Био је брз на ријечима. Полудио за Русијом, причао по срцу. То је убило њега, жену и дијете, прије него што су пришли животу. Сјеме му је уништено без милости. Он је правило а не изузетак.“³⁰

Тако Масловарић успоставља однос између утопије и дистопије, свијета с погледом у небо и свијета сурове реалности и неслободе, оног „под небом“.

„Неки мисле да га је њихова мука и беспомоћно гледање у небо упутила према правди коју је уча нудио у Јеронимовој радњи. Ту га је Анушин лик заувјек заробио.“

Роман *Непоменик* Видака Масловарића је свједочанство једног минулог времена, времена на чијим темељима и рушевинама, прецима и судбинама, као атавизам стоји једно устројство, којим одгонетамо и данас нека питања и синхрони поредак и збивања овог времена.

Како упокојити вампира синдром је који заокупља пажњу како Борислава Пекића, тако и Видака Масловарића у роману *Непоменик*. Роман садржи својство саобразно овој Пекићевој сотији, суочавајући се са духовима прошлости, који су умногоме утицали на ток саме историје, посриједи које је човјек као појединац о кога се сви ти процеси као о тангенту ломе.

Marijana ZEČEVIĆ

HISTORY AND TRIBAL IDENTITY AS A TRANSCENDENTAL EGO
IN THE NOVEL NEPOMENIK (THE UNREMEMBERED ONE)
BY VIDAK MASLOVARIĆ

Summary

In order to delve into the primordial causes of the dark side of history, through the characteristics of tribal consciousness and blood feud, Maslovarić wanders through the past through the atavism of the unmentionable, deeply woven into the

³⁰ *Ibid*, 157.

fate of Zakhar Nikodimov. The causes of Zakharov's nihilism, as a constituent component of the experience of the other - the experience of the objective world, which becomes the result of the reduction of the Other-Self conditioned by the Not-Self, as a question of identity and destiny.

The novel tells of a suffering man, the hardships and misery of highland life, hunger, suffering, and fate, raising questions of freedom, the psychological and psychic state of man, the social state of a suffering people, ideology and identity, faith and superstition. The philosophy of nihilism, based on the state of mind of the main character, is deeply woven into the internal structure of the work. The novel establishes an ontological polemic about being as existing in interaction with general, fundamental, and constitutive determinations, which in some way condition its life as destiny. Therefore, the novel establishes an exposition of the problem of the experience of others that affects the personal, not allowing it to be founded as solipsism, that is, as an individual who is allowed to believe in his own Self and the form of his own idealism. Hence, Zakhar Nikodimov, in addition to the fate of his ancestors, as a curse of blood and the experience of the other, becomes a victim of his own ideology - the glorification of Stalin and Russia, and therefore, as a naked prisoner, he loses everything. In the novel, therefore, we have a psychological portrait of the heroes through their relationship with ideology, and how this consistency and devotion reflected on their personality and life. As Husserl said: "Therefore, that which is first alien in itself (that first Not-I) is the second I." It was precisely that which is first alien in itself, the Not-I, as the unmentionable that needed to be freed. Just as in Pekić, the vampire had to be put to rest.

Literatura:

- Булатовић, Миодраг, *Црвени петао лети према небу*, Београд, Штампар Макарије, 2016.
- Ковачевић, Душан, *Балкански шпијун*. Београд, Лагуна, 2019.
- Масловарић, Видак, *Непоменик*, Подгорица, УКЦГ, 2023.
- Пекић, Борислав, *Како упокојити вампира*, Београд, Лагуна, 2012.
- Хегел., Георг Вилхелм Фридрих, *Феноменологија духа*, Београдско издавачко-графички завод 1974.
- Хусерл, Едмунд и група аутора, *Пета картезијанска медитација*, Сарајево, Гарнизонска војна библиотека.
- Шопенхауер, Артур, *Свет као воља и представа IV*, Београд, Феникс либрис, 2018.